



Per un patrimoni industrial sostenible

JOAN MUÑOZ VICENTE

Cap de l'Àrea de Difusió i Exposicions del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya

MUNTSÀ GUASCH SOLÉ

Tècnica de difusió del Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia i secretària tècnica del Sistema Territorial del mNACTEC

1

1. Museu Molí Paperer de Capellades. © de la fotografia: Museu Molí Paperer de Capellades

En los últimos años estamos asistiendo en Catalunya a una exponencial valorización del Patrimonio Industrial, tal vez fruto de una coyuntura económica marcada por la deslocalización industrial y la implantación de factores de economía global que incentivan la creación de recursos que contribuyan a reforzar la identidad.

La propuesta de futuro del Sistema Territorial del mNACTEC quiere articular una organización que conjugue a la vez difusión, conservación y buenas prácticas de restauración de nuestro patrimonio, orientándose hacia un modelo que permita la participación de la iniciativa privada en su sostenibilidad. Este modelo ha de permitir la integración de nuevos lugares a medida que éstos sean susceptibles de incorporarse a un plan de difusión cultural y después de un proceso de asesoramiento que asegure una correcta interpretación.

La actuación en el territorio también se reforzará gracias a la consolidación del Plan de dinamización del turismo industrial y la innovación tecnológica de Catalunya. Este Plan, iniciado por el Ayuntamiento de Terrassa, el mNACTEC y la Xarxa de Municipis del Turisme Industrial y la Innovació Tecnològica, está integrado por 19 municipios y viene a reforzar la actuación en el territorio, estableciendo un nuevo eje básico de turismo de calidad en Catalunya basado en una red de municipios con turismo industrial.

INTRODUCCIÓ

La industrialització va fer entrar Catalunya en la modernitat i es considera un dels períodes cabdals en la consolidació de la realitat catalana actual. En els darrers anys s'està presenciant a Catalunya una valorització exponencial del patrimoni industrial, tal vegada fruit d'una conjuntura econòmica marcada per la deslocalització industrial i la implantació de factors d'economia global que incentiven la creació de recursos que contribueixen a reforçar la identitat.

EL treball continuat, des de fa més de vint anys, del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC) (www.mnactec.com) ha permès, gràcies a l'articulació amb vint museus, salvar de la destrucció edificis que avui segurament ja no existirien i reivindicar la industrialització com un període fonamental per entendre la Catalunya actual (Casanelles, 2004). Cada vegada són més els municipis que dinamitzen i ofereixen activitats gràcies al seu singular patrimoni industrial, tal com es desprèn dels més de cent punts susceptibles de ser visitats que apareixen a Feliu, A. Coord. (2002), que actuen coordinadament per conservar i difondre el patrimoni industrial estès per tot Catalunya. En aquesta línia, la *Guia de Turisme Industrial* de la Diputació de Barcelona proposa 49 llocs rutes destacables (www.turismeindustrial.org).

L'articulació de propostes de difusió d'aquest patrimoni mitjançant ofertes de turisme cultural ha de garantir la seva sostenibilitat (Calabuig, 1999), així com la conservació.

Catalonia has lately witnessed a huge revaluation of our Industrial Heritage. This may be partly due to an economic climate marked by industrial delocalization and the coming in of factors of global economics that encourage the creation of resources to help reinforce our identity.

Proposals for the future of the Territorial System of the mNACTEC (Catalan National Museum of Science and Technology) include setting up an organisation to combine promotion, conservation and best practices in restoring our heritage, using a model that would give private initiatives a part to play in its sustainability. The model would also have to allow for integration of new sites as they became available for cultural promotion, after prior assessment to ensure their correct interpretation.

Action throughout the territory will also be reinforced, thanks to the consolidation of the plan for promoting industrial tourism and technological innovation in Catalonia. The plan was drawn up jointly by Terrassa Town Council, mNACTEC and the Xarxa de Municipis del Turisme Industrial i la Innovació Tecnològica (Municipal Network of Industrial Tourism and Technological Innovation), and includes 19 towns. Its purpose is to encourage local initiatives by establishing a new approach to quality tourism in Catalonia based on a network of towns offering industrial tourism.



EL PATRIMONI INDUSTRIAL

La salvaguarda del patrimoni industrial és un fenomen recent que té com a referents directes el concepte més genèric de defensa del patrimoni cultural. Cal afegir que la definició de patrimoni industrial no està exempta de controvèrsia i ha centrat els esforços d'alguns investigadors (Aguilar,1998).

Sembla acceptat que podem considerar el patrimoni industrial des d'un punt de vista integral, format per béns immobles (edificis i llocs, espais o monuments), mobles (objectes produïts, maquinària o documents) i immaterials (història oral de la cultura industrial).

A Catalunya, i al llarg de les dues darreres dècades, el patrimoni industrial immoble s'ha anat organitzant en museus col·lecció (que conserven l'evolució històrica d'objectes d'un o més sectors tècnics), indrets productius o científics museïtzats, i llocs productius museïtzats amb col·leccions temàtiques. És desitjable que aquesta estructuració també inclogui els paisatges industrials i els indrets naturals d'interès industrial.

Pel que fa a la cronologia del patrimoni industrial, es tendeix a acceptar que, si bé les col·leccions poden estar constituïdes per objectes tècnics de qualsevol període de la història, els indrets museïtzats han de pertànyer al període protoindustrial (del s.xvii als inicis del s.xix), al període industrial (de 1830 a 1960) i/o al període postindustrial (de 1960 fins als nostres dies). En els indrets museïtzats que conserven la maquinària i altres elements de producció es realitza una intervenció museística clàssica; per

contra, en els indrets sense objectes l'acció museològica es realitza a través d'un centre d'interpretació de l'indret.

LA PROTECCIÓ DELS BÉNS IMMOBLES A CATALUNYA FINS AL 1970

Les primeres actuacions s'inicien partir del s. XIX i estan orientades a conservar de forma puntual el patrimoni anomenat historicoartístic. A partir del segle XX comencen unes accions destinades a disposar d'un catàleg monumental i artístic. Fins al 1930, es declaren a Catalunya una trentena de monuments.

El Govern de la República segueix la línia marcada per la legislació anterior i continua les declaracions amb una clara voluntat enciclopèdica. El 1931 es declaren 798 immobles a tot Espanya (84 a Catalunya) essencialment de caràcter religiós i el 1933 s'aprova una llei reguladora del patrimoni històric i artístic. Serà, però, la Generalitat Republicana qui, el 1937, aprovi la creació d'un museu de ciència i tècnica (Garriga, et al., 1988). L'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya va reprendre aquesta idea el 1976.

El mateix criteri de protecció dels elements immobles és patent al RD 474/1962, pel qual es declaren monument historicoartístic 33 museus catalans, inclòs el patrimoni moble que s'hi conserva. D'aquests, únicament el Museu de Vilafranca del Penedès i el Museu Marítim de Barcelona desenvoluparien una temàtica relacionada amb el patrimoni industrial.

Mentre la situació econòmica i social a Catalunya limitava l'existència de museus relacionats amb el patrimoni industrial, sense línies d'acció per a la seva protecció, i la situació dels museus es debatia entre l'acumulació d'objectes i les primeres propostes d'acció museogràfica, a Anglaterra Kenneth Hudson (1964) definia el concepte d'*arqueologia industrial*, que començaria a fer-se un lloc en els discursos sobre patrimoni cultural.

EL PATRIMONI INDUSTRIAL S'INTEGRA ALS MUSEUS

A partir dels anys setanta del segle XX, és constant la creació d'organitzacions internacionals orientades a la salvaguarda i difusió del patrimoni industrial. És el cas de la societat americana Society for Industrial Archaeology (www.sia-web.org), nascuda el 1971, l'Association for Industrial Archaeology (www.industrial-archaeology.org.uk), creada el 1976 al Regne Unit, o The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (www.mnactec.com/TICCIH), creada l'any 1978 amb l'objectiu de promoure l'estudi del patrimoni industrial a escala mundial. Actualment la TICCIH, dirigida actualment des del mNACTEC, té com un dels projectes prioritaris la creació d'un portal virtual de patrimoni



2. Fàbrica de ciment Asland de Castellar de n'Hug. © de la fotografia: Museu del Ciment Asland de Castellar de n'Hug

3. La fàbrica tèxtil Aymerich, Amat i Jover de Terrassa. © de la fotografia: Arxiu mNACTEC (Teresa Llordés)

4. Cal Boyer d'Igualada. © de la fotografia: Museu de la Pell d'Igualada.

Bona part de les seues dels museus de ciència i tècnica són edificis rellevants de patrimoni industrial.

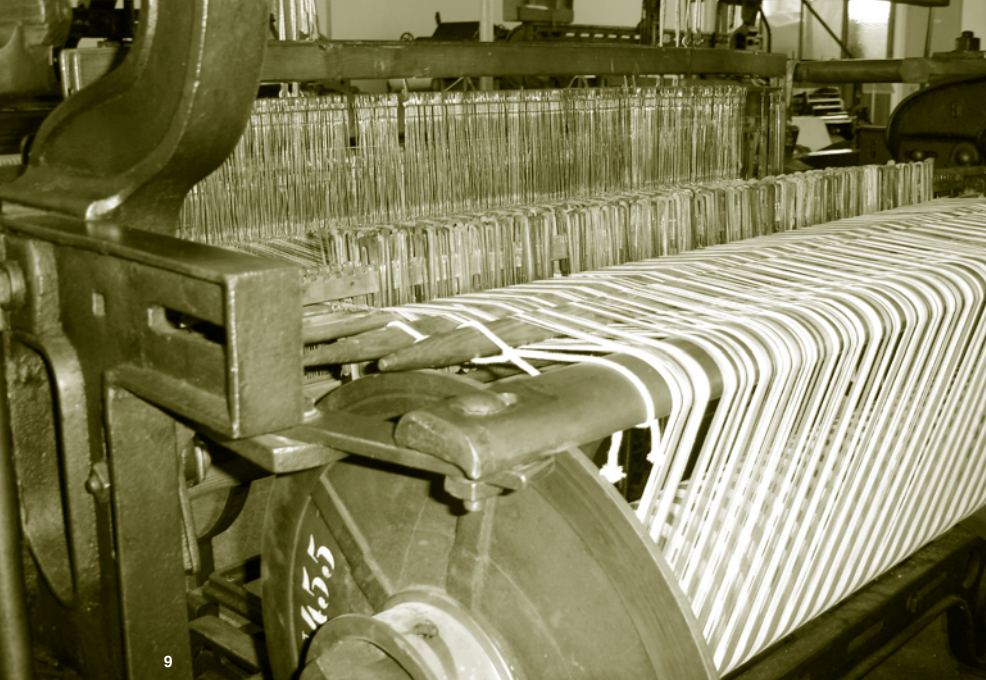


industrial des d'on visualitzar-ne la realitat a escala mundial. Cal esmentar també l'aprovació, l'any 1997 a Barcelona, d'un manifest amb la voluntat de crear una Federació d'Associacions Europees de Patrimoni Industrial per impulsar el sentiment i la consciència europea pel patrimoni industrial (www.e-faith.org/index.htm).

L'International Council of Museums (www.icom.museum), tot i que va ser creat l'any 1946, a les seves assemblees generals no esmenta cap acció envers el patrimoni industrial fins al 1995, on recomana que, en l'adaptació d'edificis industrials per a usos museístics, es documenti i es tingui una cura especial en les accions de restauració i en la conservació dels testimonis orals. En cap altra assemblea general no es tornaran a tractar temes de patrimoni industrial.

La *Guia dels museus de Catalunya*, editada per "La Caixa" l'any 1979, inclou més de 250 centres, amb una clara minoria dels vinculats al patrimoni industrial. Ja no hi apareixen ni el Gabinet de Física Experimental Ferran Alsina, ni el Museu del Cinema, ambdós a Barcelona; en canvi, se citen la Col·lecció d'Automòbils Salvador Claret (Sils), el Museu Marítim de Barcelona, el Museu Molí Paperer de Capellades, el Museu de la Sal de Cardona, el Museu de la Sal de Solsona, el Museu de la Tècnica de Barcelona, i el Museu de Vilafranca del Penedès. L'any 1981, la Comissió Tècnica de Museus Locals i Comarcals de l'Associació de Treballadors dels Museus de Catalunya exposa la situació dels museus de Catalunya, i reproduïx pràcticament la mateixa llista elaborada per Barri el 1979.

La Constitució espanyola de 1978 i l'Estatut d'autonomia de 1979 regulen la distribució de competències i permeten l'aprovació de normatives sectorials. La Llei del patrimoni històric espanyol de 1985 integra el patrimoni científic i tècnic com a susceptible de protecció i també defensa d'una manera implícita el patrimoni industrial immoble dins de la categoria de *monument*; l'Estat es reserva el control i la confecció d'un inventari general (<http://www.mcu.es/patrimonio/index.jsp>). Just l'any abans, el 1984, es crea el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya



5, 6, 7, 8 i 9. El patrimoni científicotecnològic i industrial disposa amb grans elements i estructures immobles molt diverses. © de la fotografia: arxius Museu de la Colònia Vidal (5), Museu del Ferrocarril de Vilanova i la Geltrú (6), mNACTEC (Teresa Llordés) (7), Museu Industrial del Ter (8) i Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia (9).

(mNACTEC), i des de ben al principi porta a terme nombroses accions per salvar, protegir, documentar i donar a conèixer el patrimoni científicotècnic i industrial de Catalunya.

El 1988, la revista *De Museus* recull el procés i l'evolució dels museus de Catalunya i la realització del projecte museogràfic del mNACTEC. Eusebi Casanelles (1988) hi descriu la seva política d'adquisicions,, en defineix el deure de nacional, el caràcter dels objectes tècnics i les característiques de l'estructura descentralitzada, que ha de tenir en compte els museus i les col·leccions tècniques ja existents. També s'hi anuncia la intenció de constituir-se, a més llarg termini, com una organització de museus distribuïts en diversos indrets de la geografia catalana. Així, la fàbrica tèxtil modernista Aymerich, Amat i Jover de Terrassa constituirà la seu principal d'aquest complex, amb seccions diverses situades en diferents museus del país, preferentment en edificis industrials històrics, testimonis d'activitats industrials extingides (Garriga, et. al., 1988).

El 1990, la Llei de museus crea oficialment el mNACTEC amb la categoria de *nacional*, i estableix la clara voluntat d'articular una estructura temàtica de desenvolupament territorial, respectant el patrimoni *in situ* amb tot el que això comporta de contextualització, comprensió i revaloració plena d'aquest, com un dels seus fonaments filosòfics.

Començarà així l'etapa de vinculacions al mNACTEC de museus com el Museu Molí Paperer de Capellades o el Museu de la Pell d'Igualada, integrat llavors a la Xarxa de Museus Comarcals. Juntament amb el Museu del Suro de Palafrugell, actualment aquests tres són les seccions del mNACTEC.

El 1993 s'aprova la Llei del patrimoni cultural català. Aquest text inclou els mateixos paràmetres de la llei espanyola en relació amb els béns immobles de caràcter científic i tècnic, tot i fer-ho amb la categoria de *lloc històric*. En relació amb els béns mobles inclou el patrimoni industrial moble, plenament diferenciat, en el mateix epígraf que el patrimoni científic i tèc-



10. Colònia Sedó. Els paisatges industrials, amb centres productius, habitatges, centres socials, vies de comunicació i infraestructures de serveis, formen part de la identitat del territori. © de la fotografia: arxiu mNACTEC (Teresa Llordés)

nic (art. 18g). D'altra banda, l'inventari del patrimoni arquitectònic de Catalunya (<http://cultura.gencat.net/invarquit/cerca.asp>) disposa de 205 registres de llocs declarats Bé Cultural d'Interès Nacional dels segles XIX i XX. D'aquests, 9 de 111 són del segle XIX i representen llocs de caràcter industrial. Del segle XX se'n troben 5 de 94. Sorprenen que, dels llocs referits, 6 dels 9 llocs del segle XIX corresponen a torres de telegrafia òptica i, pel que fa al segle XX, 3 corresponen a cellers. Si la recerca es fa per Bé Cultural d'Interès Local, la informació és pràcticament inexistent.

Un reflex de la situació europea en relació amb els museus de ciència i tècnica es pot contrastar a la guia de Hudson i Nicholls (1991), on dels 20 països europeus analitzats, Espanya no aporta cap museu d'aquesta temàtica, mentre que sí hi apareixen el Technical Museum of Industry and Crafts de Viena, el Museum of Science and Technology de Ghent (Bèlgica) o el Museum of Science and Industry de Manchester, entre molts d'altres grans, mitjans i petits centres.

Farem esment també del fet que, entre l'any 1984 i 2003, la UNESCO va declarar a Espanya 38 llocs com a Patrimoni de la Humanitat. D'aquests, únicament es podrien integrar en patrimoni industrial dos, les mines romanes de les Mèdules i l'aqüeducte romà de Segòvia.

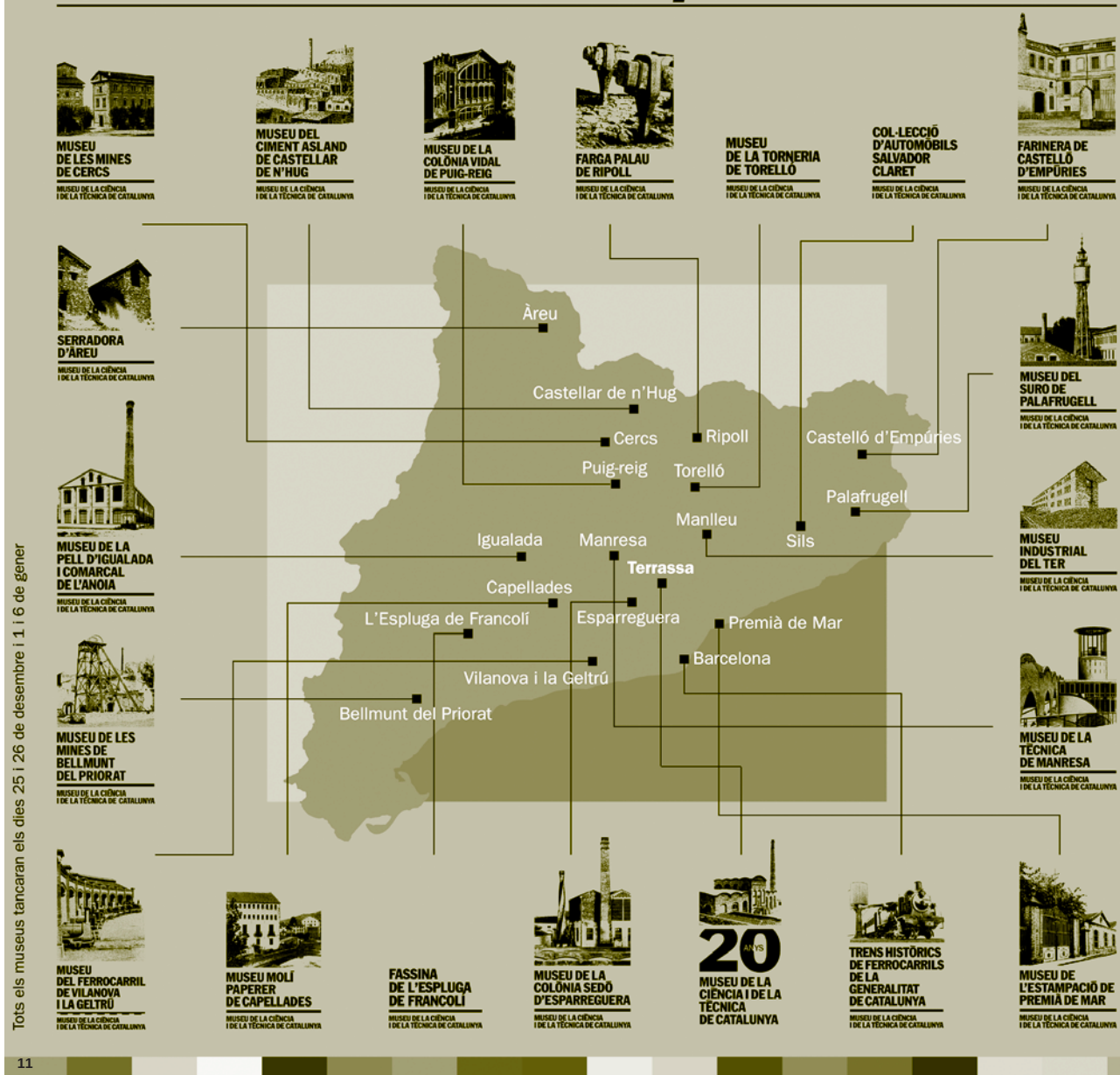
En l'actualitat, i passats set anys de la creació del Sistema Territorial del mNACTEC (decret 85/1998), el nombre de museus i centres patrimonials que hi estan adscrits és ja de 20, amb la constatació que augmenta l'interès d'altres equipaments patrimonials per vincular-s'hi. La voluntat de dur a terme noves accions de salvaguarda, estudi i difusió en patrimonis industrials i científicotècnics no revalorats fins ara fan plantejar la necessitat d'estructurar aquesta organització de manera que esdevingui un ens operatiu, pràctic i eficaç en l'acompliment dels seus objectius fonamentals.

CAP A UNA ESTRUCTURA INTEGRAL

La voluntat de disposar d'un patrimoni industrial visitable i amb perspectives de futur pel que fa a la preservació, passa necessàriament per dotar el Sistema Territorial del mNACTEC de capacitat estructural i infraestructural, per tal de seguir liderant la patrimonialització i la museïtzació dels béns industrials.

Fins a l'actualitat, el Sistema Territorial del mNACTEC té la seu central, a Terrassa, i amb tres seus més —el Museu de la Colònia Sedó d'Esparreguera, la Farga Palau de Ripoll i el Museu del Cement Asland de Castellar de n'Hug—, gestionades directament pel mNACTEC, ja que són propietat de la Generalitat de Catalunya. Els 16 centres patrimonials restants que l'integren són de titularitat i gestió diversa. A més de les tres seccions abans

Un museu nacional estès per tot el territori



esmentades, que testimonien la industrialització de Catalunya amb els nivells d'excel·lència requerits museísticament i que estan ubicades a Capellades, Igualada i Palafrugell, el Sistema Territorial disposa de 13 museus i entitats associats —fins ara anomenats *col·laboradors*—: són centres patrimonials que també constitueixen una mostra rellevant de la ciència, de la tècnica o de la industrialització de Catalunya per les seves col·lec-

11. El sistema territorial del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya disposa amb 20 centres patrimonials representatius que conserven i interpreten in situ el patrimoni tecnològic i industrial del país.

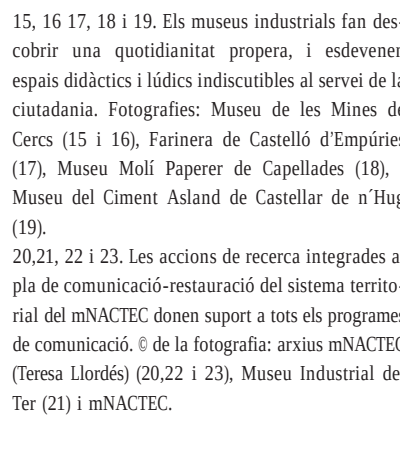


12, 13 i 14. La geodiversitat i la biodiversitat han proveït el país de diferents primeres matèries que han possibilitat l'existència de sectors productius molt diversos, creant una cultura de la tecnodiversitat molt singular en l'àmbit del continent. © de la fotografia: arxius Museu de les Mines de Cercs (12), Museu de la Pell d'Igalada i Comarcal de l'Anoia (13), i Serradora d'Àreu (14).

cions o per la seva ubicació, que han de marcar-se la fita de passar el Registre de Museus de la Generalitat i han de complir els programes obligatoris d'inventari i documentació, de restauració i conservació, de difusió, de recerca i d'adquisicions. Aquests museus o entitats col·laboradors podran ser declarats museus secció si aconsegueixen la normativa regulada a la Llei 17/90, de museus, i la normativa que la desplega.

El Sistema Territorial també preveu la categoria de museus i entitats *col·laboradors* per a aquells centres patrimonials científics, tècnics o industrials que desitgen establir-hi una relació a través d'un o diversos programes. Seran els centres la temàtica dels quals ja està tractada en un altre museu del Sistema Territorial, els d'una temàtica singular que estiguin vinculats a un altre museu nacional, o que no vulguin acceptar algun programa obligatori o les normes d'imatge corporativa. Aquests centres han de garantir la qualitat de continguts i d'estètica i una gestió contrastada, i han de tenir registrats els objectes. Es poden vincular directament al mNACTEC, a un museu secció o a un museu associat, i poden ser de fora de Catalunya.

També podran formar part del Sistema Territorial els *indrets científics, tècnics o industrials* que, tot i no estar museïtzats, formin part d'un itine-



15, 16 17, 18 i 19. Els museus industrials fan descobrir una quotidianitat propera, i esdevenen espais didàctics i lúdics indiscutibles al servei de la ciutadania. Fotografies: Museu de les Mines de Cercs (15 i 16), Farinera de Castelló d'Empúries (17), Museu Molí Paperer de Capellades (18), i Museu del Cement Asland de Castellar de n'Hug (19).

20,21, 22 i 23. Les accions de recerca integrades al pla de comunicació-restauració del sistema territorial del mNACTEC donen suport a tots els programes de comunicació. © de la fotografia: arxius mNACTEC (Teresa Llordés) (20,22 i 23), Museu Industrial del Ter (21) i mNACTEC.

rari de turisme industrial sobre un territori o sobre una temàtica tècnica o industrial. Poden ser llocs de patrimoni natural que tenen una relació amb un procés industrial, o indrets tècnics no relacionats amb el sistema productiu i que formen part d'un itinerari temàtic, o indrets industrials, de producció o relacionats amb aquesta, que no estiguin museïtzats, però que formin part d'un itinerari o d'un paisatge industrials.

CONCLUSIONS

La proposta de futur del Sistema Territorial del mNACTEC vol articular una organització que conjugui alhora la difusió, la conservació i les bones pràctiques de restauració del nostre patrimoni (Casanelles, 2004b), tot orientant-se cap a un model que permeti la participació de la iniciativa privada en la seva sostenibilitat. Aquest model ha de permetre la integra-

Bibliografia

AGUILAR, I., 1998. *Arquitectura Industrial, concepto, método y fuentes*. Diputación de València.

ALAYO, J.C., BAYÓ, C., BOQUER, F., FELIU, A., LATORRE, X., MATA, R., MATA-PERELLÓ, J.M., MIRALDA, A., MONTANER, J.M., MOYA, S., PASCUAL, P. TARRAGÓ, S. I VILANOVA, T. 2002. *Cent Elements del Patrimoni Industrial a Catalunya*. Coord. Feliu, A. Ed. Lunweg. 247 pp.

BARRI, M.J., FARRÉ, M.C., MENDOZA, C., OCAÑA, M.T. I SENDRA, E. 1979. *Guia dels Museus de Catalunya*. Caixa de Pensions "la Caixa". 214pp.

CALABUIG, Jordi, 1999. *El Turisme sostenible a Catalunya. Espais i ecoturisme*. In www.geocities.com/turismehelp/ecoturis1.pdf

CASANELLES, 1988. «L'Evolució dels Museus de Catalunya». *De Museus*, 1: 76-81

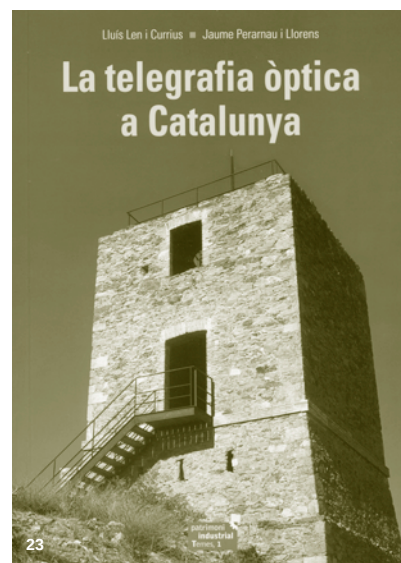
CASANELLES, E., 2004a. «La reivindicació del patrimoni industrial a Catalunya». *Informatiu del Sistema del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya*. 7: 1

CASANELLES, E., 2004b. «Mirant cap el futur». *Informatiu del Sistema del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya*. 8: 1

GARRIGA, J., GUITART, J., JANER, E., MIRALLES, F., PADRÓ, J., TRULLÉN, J.M., VÉLEZ, P. XARRIÉ, J.M. I ROSÀS, J. 1988. «L'Evolució dels Museus de Catalunya». *De Museus*, 1: 8-33

HUDSON, K. 1964. *Industrial Archaeology*. An Introduction, London.

HUDSON, K. I NICHOLLS, A. 1991. *The Cambridge guide to the Museums of Europe*. Cambridge University Press. 509 pp.



ció de nous llocs a mesura que aquests siguin susceptibles d'incorporar-se en un pla de difusió cultural i després d'un procés d'assessorament que assegurí una correcta interpretació, així com la possibilitat d'assolir diferents graus de responsabilitat en funció de la maduresa assolida.

L'actuació en el territori també s'enfortirà gràcies a la consolidació del Pla de dinamització del turisme industrial i la innovació tecnològica de Catalunya. Aquest Pla, endegat per l'Ajuntament de Terrassa, el mNACTEC i la Xarxa de Municipis del Turisme Industrial i la Innovació Tecnològica, està integrat per 19 municipis i ve a enfortir l'actuació en el territori, tot establint un nou eix bàsic de turisme de qualitat a Catalunya basat en una xarxa de municipis amb turisme industrial.